

Wojciech Kosikowski
Zakład Badań nad Alkoholizmem i Toksykomaniami
Instytutu Psychiatrii i Neurologii

PROBLEMY ALKOHOLIZMU W IZRAELU¹

Istnieje dość szeroko rozpowszechniona opinia, że alkoholizm jest wśród Żydów zjawiskiem marginalnym, o dużo mniejszym zasięgu niż w innych grupach kulturowo-narodowościowych [5, 8]. Częstokroć można się zetknąć z opinią jakoby Żydzi byli nacją „uodpornioną” na problemy alkoholowe [1]. W literaturze fachowej natknąć się można na stwierdzenia, że problemy alkoholowe w Izraelu są nieznane [4]. Jako przykład ilustrujący tę tezę przytaczano dane statystyczne z Talbiech Psychiatric Hospital w Jerozolimie. Do placówki tej obsługującej 60% populacji Izraela przyjęto do 1963 r. zaledwie 25 pacjentów z rozpoznaniem zespołu uzależnienia od alkoholu.

W kulturze żydowskiej picie alkoholu jest dozwolone i rozpowszechnione. Prawdopodobnie tylko ok. 10% Żydów jest abstynentami, a według danych z niektórych sondaży zaledwie ok. 1% Izraelitów w ogóle nie pija napojów alkoholowych [5]. Alkohol w kulturze żydowskiej ma ogromne znaczenie - choć w małych dawkach - jest on tu częściej spożywany i ma wyższą rangę niż w jakiegokolwiek innej grupie religijnej czy narodowościowej. Natomiast uważa się, że wskaźnik problemów związanych z piciem w Izraelu jest niski. Dotyczy to nie tylko tych mniej poważnych spraw jak pijaństwo w miejscach publicznych, lecz również zespołu uzależnienia od alkoholu, psychoz alkoholowych, marskości wątroby, wypadków komunikacyjnych itp. [5]. Wpływa na to, jak się wydaje system norm, którymi obwarowana jest konsumpcja alkoholu. Ma ona charakter rytualny i w tym kontekście picie wina nawet przez dzieci jest normą kulturową [1]. W literaturze podkreśla się iż alkohol i sposób jego używania w społecznościach są immanentnymi składnikami ich systemu kulturowego. Jako przykłady służyć tu mogą: społeczność Camba z Meksyku, Irlandczycy i Żydzi. W każdej

¹Niniejszy tekst powstał przede wszystkim na podstawie licznych artykułów autorstwa Shoshany Weiss udostępnianych Instytutowi Psychiatrii i Neurologii. Dr Shoshana Weiss zajmuje się pracami naukowo-badawczymi w Izraelskim Stowarzyszeniu na Rzecz Zapobiegania Alkoholizmowi-instytucji prowadzącej ośrodki leczenia alkoholizmu, całonocowy telefon zaufania dla osób z problemem alkoholowym, koordynującej kształcenie specjalistów, programy prewencyjne i środowiskowe. Pani Weiss od wielu lat utrzymuje robocze kontakty z polskimi naukowcami zajmującymi się problematyką uzależnień.

z w/w zbiorowości alkoholol funkcjonuje w inny, specyficzny i niepowtarzalny gdzie indziej sposób [3].

Przeciwstawia się częstokroć sobie tradycyjny, „świecki”, „powszedni” (secular) sposób picia spotykany wśród Irlandczyków z rytualnym pićiem Żydów [1, 4]. W tym drugim przypadku jest ono otoczone religijnymi nakazami określającymi w jakich warunkach i okolicznościach, jak często i w jakich ilościach można spożywać alkohol.

Wśród ortodoksyjnych Żydów stan głębokiej intoksykacji jest uważany za odradzający i hańbiący. Fuzja ortodoksyjnego judaizmu jako ogólnej koncepcji życia z rytualizacją konsumpcji alkoholu wydaje się w dużym stopniu zapobiegać utracie obiektywnej kontroli nad pićiem. Rozpowszechnienie picia alkoholu wśród Żydów w zestawieniu z niewielkim rozpowszechnieniem problemów alkoholowych było swego czasu nazywane w świecie zachodnim Wielką Żydowską Tajemnicą Picia [8].

Ankietowe badania epidemiologiczne przeprowadzone na populacji generalnej Żydów izraelskich, a także sondaże wybranych populacji w Izraelu za dały kłam względnie rozpowszechnionym przekonaniom. Zjawisko nierytualnego spożywania napojów alkoholowych rozprzestrzenia się w różnych grupach społecznych, jednocześnie dają o sobie znać problemy społeczne i zdrowotne spowodowane przez nadmierne picie [14]. Wydaje się, że przyczyną tego są znaczące zmiany w systemie wartości i norm obowiązujących w społeczeństwie izraelskim spowodowane ekspansją zachodnich wzorców kulturowych. Związane jest to m.in. z wpływem mediów jak i turystyką; do Izraela przybywa dużo turystów, Żydzi izraelscy także wyjeżdżają coraz częściej za granicę. Należy też podkreślić rolę najnowszej fali imigrantów żydowskich z Rosji i Etiopii. Przywiezione przez nich wzorce i obyczaje alkoholowe pozostają w ostrym konflikcie z odpowiednimi mechanizmami regulacyjnymi tradycyjnej kultury judaistycznej. Szacuje się, że z Rosji wyemigrowało do Izraela około pół miliona osób, a z Etiopii około pięćdziesięciu tysięcy. Obie populacje imigrantów charakteryzowała wysoka, niekontrolowana tradycyjnymi rytuałami konsumpcja alkoholu. Wśród przybyszów z Rosji rozpowszechnione było picie alkoholi wysokoprocentowych. W trzecim kwartale 1992 roku imigranci z Rosji stanowili 32,2% nowoprzyjętych pacjentów do ośrodków terapii alkoholizmu. Z kolei wśród imigrantów z Etiopii już po przybyciu do Izraela upowszechniło się picie dużych ilości piwa. Jak twierdzą czarnoskórzy Izraelici, piwo przypomina w smaku tradycyjny napój pijany w Etiopii, nie zawierający jednakże alkoholu. Jak się wydaje wysoka konsumpcja alkoholu wśród żydow-

skich uchodźców odzwierciedla także ich trudności w asymilowaniu się w nowej ojczyźnie [9]. Przy okazji warto wspomnieć o obserwowanym już w latach siedemdziesiątych zwiększonym popycie na różne formy terapii odwykowej wśród żydowskiej mniejszości w Stanach Zjednoczonych [6].

Według szacunków Ministerstwa Spraw Socjalnych w 1992 r. w Izraelu było 25 000 alkoholików. Przyjmując sposób szacowania ilości osób z problemem alkoholowym polegający na mnożeniu odsetka osób, które wiedzą, że w najbliższej rodzinie mają przynajmniej jedną osobę nie będącą w stanie funkcjonować bez codziennego picia alkoholu przez liczbę rodzin w kraju liczba osób pijących problemowo wzrosła do ok. 50 000 [15]. Jest to prawdopodobnie wierzchołek góry lodowej. W Izraelu, kraju pięciomilionowym jest tylko jeden całodobowy ośrodek leczenia odwykowego, jeden hostel prowadzony przez Izraelskie Towarzystwo Zapobiegania Alkoholizmowi, oraz zaledwie osiem poradni odwykowych prowadzonych przez organizację Efshar [15]. Ponadto w Izraelu w 1994 r. działało kilka grup AA i jedna Al-Ateen w Tel-Awivie. Także problemy związane z używaniem innych niż alkohol substancji psychoaktywnych przestają być zjawiskiem marginesowym.

Szczególną wagę przywiązuje się w Izraelu do problematyki picia alkoholu, nie związanego z rytuałem religijnym, przez młodzież. W ostatniej dekadzie przeprowadzono szereg sondaży epidemiologicznych odnoszących się do problematyki picia alkoholu wśród nastolatków. Jedno z przeprowadzonych badań ankietowych miało na celu m.in. określenie wzorów picia wśród nastolatków, sytuacje i okoliczności w jakich sięgają oni po alkohol i jakie są motywy alkoholizowania się podawane przez młodzież [14]. Wyniki badania wypełniły istniejącą lukę w dostępnych w Izraelu danych epidemiologicznych dotyczących alkoholu. Preferowanym miejscem spożywania alkoholu jest dla izraelskiego nastolatka pub (ilość pubów w ciągu dwu lat wzrosła z 10 do 2700 i tendencja ta utrzymuje się), na drugim miejscu dom. Puby są miejscem w którym kontakt z alkoholem nawiązuje duża ilość osób poniżej osiemnastego roku życia pomimo istniejącej normy prawnej zakazującej udostępniania napojów alkoholowych osobom nieletnim. Świadczy to o małym wpływie w/w normy na właścicieli pubów i samą młodzież. Ważnym wydaje się też wpływ domu rodzinnego, szczególnie jeśli chodzi o pierwsze doświadczenia z piciem z nierytualnych przyczyn. Nie wiadomo jednak, czy „domowe” doświadczenia z alkoholem mają związek z piciem za przyzwoleniem rodzicielskim, czy eksperyment z alkoholem jest samodzielną „inicjatywą” polegającą na skorzystaniu z rodzicielskich zasobów alkoholu bez ich wiedzy. Ciekawe, że spośród izrael-

skich nastolatków pijających alkohol jedynie 3,3% przyznaje, że czyni to pod wpływem nacisków ze strony rówieśników; w innych krajach właśnie presji rówieśników przypisuje się największy wpływ na zaznajomienie się młodego człowieka z alkoholem. Niewątpliwie członkowie grupy rówieśniczej wywierają wzajemny wpływ na siebie i każda grupa ustala swoje normy i standardy zachowania. Dla 13,4% ankietowanych, picie jest sposobem spędzania wolnego czasu, ucieczki przed nudą, co może świadczyć o braku konkurencyjnych ofert adresowanych do młodzieży. Prawie 10% pije dla poprawienia nastroju i rozluźnienia. Niepokojące jest w tym przypadku świadome używanie alkoholu jako regulatora nastroju. Najczęściej izraelska młodzież pije alkohol dla przyjemności i zabawy co koresponduje z wynikami badań z lat 80-tych [14]. Inne dane z badania wskazują na brak zrozumienia natury problemów alkoholowych przez izraelskie nastolatki.

Z przedstawionymi wyżej spostrzeżeniami dotyczącymi problemów alkoholowych wśród uczniów korespondują wnioski z wcześniejszego badania przeprowadzonego w populacji dorosłych [2]. Podkreśla się, iż mimo istniejących w stosunku do innych państw różnic postaw i zachowań dotyczących alkoholu, pojawia się tendencja do ich zacierania i upodabniania do wzorców zachodnich. Dotyczy to zwłaszcza drugiej generacji Żydów urodzonych w państwie izraelskim. Mając świadomość, że przyznanie się nawet w anonimowej ankiecie do intensywnego, nierytualnego picia może być dla wyznawcy judaizmu trudne, należy przyjąć, że 3% osób, które zadeklarowały codzienne picie nie stanowi całej intensywnie pijącej populacji. Piętnaście procent Izraelczyków jest zaniepokojona picciem własnym lub osoby bliskiej. Podobnie jak w przypadku badania młodzieżowego 8% pijących sięga po alkohol w celu zmiany świadomości, nie zdając sobie sprawy z niebezpieczeństwa uzależnienia. Trzydzieści pięć procent ogólnej populacji zna przynajmniej jedną osobę używającą codziennie alkoholu, a 35% deklaruje znajomość z przynajmniej jednym alkoholikiem. Dwanaście procent ma osobę pijącą codziennie w rodzinie, a 7% przyznaje, że ma alkoholika w rodzinie. Na podstawie przedstawionych wyżej danych należy stwierdzić, że przekonanie o niewystępowaniu alkoholizmu wśród Żydów, jest bezpodstawne [2].

Konsumpcja substancji psychoaktywnych innych niż alkohol jest w Izraelu niższa niż w krajach zachodnich, jednakże jest to problemem, któremu nadaje się w Izraelu wysoką rangę. Pozostaje to m.in. w związku z wyznawanymi w Izraelu normami religijno-obyczajowymi. Podkreśla się potrzebę prowadzenia

szeroko zakrojonych programów prewencyjnych dotyczących narkomanii, która porównywana jest tutaj do „złośliwego nowotworu z możliwością przerzutów na wszystkie warstwy społeczeństwa” [14]. Badania realizowane w Izraelu [12] wykazały istnienie związku między piciem wysokoprocentowych alkoholi a używaniem substancji odurzających. Potwierdzało to wcześniejsze obserwacje [7].

Realizowana w Izraelu polityka wobec narkomanii opiera się na postulacie integrowania programów wczesnej prewencji w systemach: edukacyjnym, rodzinnym, społecznym i prawnym.

Podjęto również próby wykorzystania siły przekazu mediów: telewizji, radia i prasy dla potrzeb programów prewencyjnych dotyczących zarzucenia alkoholu i innych substancji odurzających. W zakres tych oddziaływań wchodziły: telewizyjne programy edukacyjne, radiowe i telewizyjne serwisy informacyjne, artykuły w prasie codziennej i periodykach. Zabiegom tym towarzyszyła wkraczająca do Izraela kampania reklamowa napojów alkoholowych. Zimą 1993 r. przeprowadzono badanie mające na celu zidentyfikowanie źródeł posiadanych przez uczniów informacji na temat alkoholu i narkotyków [10]. Okazało się, że głównym źródłem wiedzy na temat szeroko rozumianych problemów związanych z w/w substancjami jest telewizja, na drugim miejscu jako główne źródło informacji młodzi ludzie wymieniali publikacje prasowe. Wyniki tych badań mogą dostarczać wielu sugestii dotyczących wczesnej prewencji alkoholu i narkotyków.

Badacze Izraelskich niepokoi rozwój obyczaju nierytualnego picia alkoholu i rozpowszechnianie się używania innych substancji psychoaktywnych. Z dokonanego wyżej skrótego przeglądu problemów związanych z alkoholem i narkotykami wynikają niejako priorytety i kierunki dalszych działań mających na celu przeciwdziałanie w/w zjawiskom i ich skutkom. Są nimi m.in. [13]:

- zwiększenie roli szkoły w prewencji problemów alkoholowych wśród młodzieży,
- przeciwdziałanie zaburzeniom rozwojowym powodowanym przez używanie alkoholu i narkotyków w ciąży,
- szerzej zakrojone programy prewencyjne dotyczące kierowania pojazdami pod wpływem alkoholu i narkotyków,
- programy profilaktyczne adresowane do młodszej młodzieży (uczniów szkół podstawowych),
- długofalowe programy ewaluacyjne,
- opracowanie metod identyfikacji grup wysokiego ryzyka (w kontekście alkoholu i narkotyków),
- szersze wykorzystanie mediów na potrzeby profilaktyki uzależnień,

- stworzenie programów profilaktycznych adresowanych do młodych imigrantów z byłego Z.S.R.R. i Etiopii (istniejące pakiety prewencyjne przeznaczone są do stosowania wśród dorosłej populacji).

Powyższy artykuł niech będzie także przyczynkiem do refleksji nad jeszcze jednym, nie sprawdzającym się, „alkoholowo-etnicznym” stereotypie oraz o wpływie kultury masowej i przemian społeczno-politycznych w świecie na system normatywny, który zachowywał swe właściwości regulacyjne przez tysiące lat. Wiele wskazuje na to, że jesteśmy obecnie świadkami erozji systemu tradycyjnych norm judaistycznych w konfrontacji z wzorami importowanymi z Ameryki i Europy oraz wzorami zachowań przeszczepianymi na grunt izraelski przez imigrantów z Etiopii i Rosji.

Wojciech Kosikowski
Alcohol Problems in Israel

Summary

The problem of alcoholism and other chemical dependencies become relatively significant in recent years in Israel. There are increasing number of recorded cases of alcoholism among Jews; substance abuse is also likely to be a problem in the nearest future. Alcohol nonritual consumption is especially widespread in populations of recent immigrants: Jews from Russia and Ethiopia. The nonritual patterns of drinking may stem from erosion of traditional Hebrew norms. Unification of cultural norm and drinking patterns are accompanied by alcohol and tobacco advertisement campaign run in media. The common statement that alcoholism is the unknown phenomenon among Israelis is false. Prevention programs aimed on youth population are on high priority among Israel health promotion professionals.

Piśmiennictwo

1. Bales Robert F.: „Cultural Differences in Rate of Alcoholism” *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 6, pp. 480-499, 1946.
2. Bar H., Eldar P., Weiss S.: „Alcohol Drinking Habits and Attitudes of the Adult Jewish Population in Israel 1987” *Drug and Alcohol Dependence*, 23(1989) pp. 237-245.

3. Frieske K., Sobiech R.: „Pijaństwo. Interpretacje problemu społecznego”, 1984.
4. Glatt M.: „Alcoholism and Drug Dependence Amongst Jews” *British Journal of Addiction*, 64, pp. 296-301, 1970.
5. Gossop M.: „Narkomania. Mity i rzeczywistość”, 1994.
6. Heath D. B.: „Drinking and Drunkenness in Transcultural Perspective” *Transcultural Psychiatric Research Review*, 23, pp. 1-42, 1986.
7. Iavetz R., Shuval I.: „Vulnerability to drugs among Israeli adolescents”. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 19, pp. 97-119, 1982. Cytowane w: Moore M. & Weiss S. „Drinking Among Urban Jewish Youth in Israel in 1990: Alcohol as the Main Prevention Target”.
8. Keller M.: „The Great Jewish Drunk Mystery” *British Journal of Addiction*, 64, pp. 287-296, 1970.
9. Kusnitz M.: „Używanie narkotyków w świecie”, 1994.
10. Moore M., Weiss S.: „Why, where and whom do Israeli Teenagers Drink? To whom do they turn for help with Alcohol Problems?” *Alcohol and Alcoholism*, Vol.29, No. 4, pp. 465-471, 1994.
11. Moore M., Weiss S.: „Drinking Among Urban Jewish Youth in Israel in 1990: Alcohol as the Main Prevention Target” *Psychology of Addictive Behaviors* Vol.6, No. 3, pp. 196-199, 1992.
12. Tamir A., Epstein L. M.: „The use of hashish alcohol and medicines”. *Harefuah*, 104, pp. 195-198, 1983. Cytowane w: Moore M. & Weiss S. „Drinking Among Urban Jewish Youth in Israel in 1990: Alcohol as the Main Prevention Target”.
13. Weiss S.: „Prevention of Alcoholism in Israel Among Adult Immigrants from the Former Soviet Union and Ethiopia” *Addiction* 89, pp. 351-353, 1994.
14. Weiss S., Yanai J.: „Drug Abuse Primary Prevention Research and Programs Among Jewish Youth in Israel: A Review” *Drugs: Education, Prevention and Policy*, Vol.1, No.1, 1994.
15. Weiss S.: „Dzieci w rodzinach z problemem alkoholowym w Izraelu - przegląd badań i programów”. *Alkoholizm i Narkomania* nr 2(16) pp. 251-259, 1994.